

اشاره:

با وجود آن که در دو برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشور، کشاورزی، محور توسعه انتخاب شده است، لیکن گسترش بخش صنعت و ارزش افزوده آن برای اقتصاد ملی، بازنگری در برنامه دوم و تغییر برخی موارد را ضروری نشان می‌دهد. حتی اگر این بازنگری در شرایط کنونی میسر نباشد، می‌بایست در طراحی الگوهای بعدی توسعه اقتصادی، صنعت به عنوان محور قلمداد گردد.

باتوجه به ضرورت پیگیری برنامه اقتصاد بدون نفت و فقرزدایی از طریق ایجاد زمینه‌های اشتغال، صنعت باید جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد کشور احراز کند.

سیاست‌ها و برنامه‌های باید حول محور توسعه بخش صنعت و گسترش صادرات آن تنظیم گردد تا تولید ناخالص داخلی از روند رشد مستمر برخوردار گردد.

صدور کالاهای کشاورزی و مواد غذایی در چند سال اخیر از تحرک زیادی برخوردار نبوده است. رشد جمعیت و عواملی که خارج از اراده و برنامه‌ها بر تولید محصولات کشاورزی اثر می‌گذارد، مانند شرایط جوی، سبب می‌شود که اتکاء زیاد به توسعه بخش کشاورزی به عنوان محور توسعه اقتصادی، چنان عقلایی و اقتصادی به نظر نرسد.

از این رو، محور قراردادن صنعت (باعنایت ویژه به تولید مواد، تجهیزات و ماشین‌آلات مورد نیاز بخش کشاورزی) می‌تواند در تداوم رشد اقتصادی، مؤثر باشد.

در این گزارش به توسعه بخش صنعت و آینده صادرات آن باعنایت به شرایط اقتصاد و تجارت جهانی می‌پردازیم.

میلیارد دلار در بخش صنعت سرمایه‌گذاری شده است. میانگین رشد سرمایه‌گذاری در بخش صنعت در این مدت به ۱۹ درصد در سال رسید که از میانگین رشد سرمایه‌گذاری در مجموع اقتصاد کشور (به میزان ۱۱ درصد) بالاتر بود. رشد ارزش افزوده بخش صنعت در هشت سال گذشته به طور متوسط سالانه ۸ درصد بوده که از میانگین رشد اقتصادی کشور (سالانه ۶ درصد) بالاتر بوده است.

براساس گزارش رسمی وزارت صنایع، نسبت صادرات کالاهای صنعتی به کل صادرات کشور در هشت سال اخیر از ۲ درصد به ۹ درصد و نسبت آن به ارزش صادرات غیرنفتی از ۱۵ درصد به ۴۷ درصد افزایش یافته است.

با وجود رشد سریع سرمایه‌گذاری در بخش صنعت که از کاهش تشریفات اداری زاید، اصلاح ساختار اداری و مالی

ضرورت حرکت به سوی بازارهای جهانی محصولات صنعتی

توسعه صنعت و جایگاه آن در صادرات غیر نفتی

از سال ۱۳۶۸ که نخستین برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به اجرا درآمد، به منظور توسعه بخش صنعت، سرمایه‌گذاری‌های مؤثری از سوی دولت، تعاونی‌های تولیدی و بخش خصوصی صورت گرفت.

براساس گزارش رسمی وزارت صنایع، از ابتدای اجرای برنامه اول تاکنون ۱۰ هزار واحد صنعتی در کشور به بهره‌برداری رسیده که زمینه اشتغال برای ۲۵۰ هزار نفر به طور مستقیم و یک میلیون نفر به طور غیرمستقیم را فراهم کرده است. تا پایان سال جاری نیز انتظار می‌رود که ۹۶۰ واحد صنعتی دیگر راه‌اندازی شود.

در هشت سال گذشته بالغ بر ۱۰ هزار میلیارد ریال و ۷

سرمایه‌گذاری‌های صنعتی، منجر به آن شده است که صنایعی در کشور پاگیرد که بیشتر تمرکز بر تأمین نیازهای داخلی برای صرفه‌جویی ارزی داشته باشد.

این الگو منجر به آن شده است که سرمایه‌گذاری‌های صنعتی با ارزیابی دقیق و توجیه اقتصادی از نظر بازده سرمایه‌گذاری و نقش آن در صادرات غیرنفتی، صورت نگیرد. در این راستا تأسیس کارخانه‌ها درحد دانش فنی و فن‌آوری نوین شکل نگرفته و چه‌بسا کارخانه‌هایی احداث شده است که از فن‌آوری بیست سال پیش بهره‌مند است.

تولیدات این‌گونه واحدها قادر به رقابت با تولیدات مشابه خارجی که فن‌آوری روز در آن‌ها به‌کار رفته، نمی‌باشند. زیرا استفاده از فن‌آوری جدید، امکان کاهش بیشتر هزینه تولید و قیمت‌تمام شده را برای تولیدکنندگان خارجی فراهم ساخته است.

از سوی دیگر توجه بر تأمین نیاز بازار داخلی، تصمیم‌گیری درباره سرمایه‌گذاری‌های صنعتی را از مسیر شناخت دقیق مزیت‌های نسبی اقتصاد کشور و توانمندی‌ها و استعدادهای موجود، دور کرده است.

سرمایه‌گذاری‌های هنگفت ارزی و ریالی برای ساخت داخل کردن برخی کالاهای صنعتی، منجر به شکست شده است. زیرا این روند نتوانسته است به تولید یک محصول کامل با کیفیت استاندارد جهانی منجر شود. نهایت کار عرضه کالایی با فن‌آوری سی یا چهل سال پیش، اما به‌دست تولیدکنندگان ایرانی بوده است که قدرت رقابت در بازار خارجی را ندارد.

تولیدات صنعتی در جهان با پیشرفت علوم و فن‌آوری‌های نوین، به‌سرعت تغییر می‌کنند و از کیفیت، استحکام، زیبایی، امنیت و ... بیشتری برخوردار می‌شوند، درحالی که برنامه ساخت داخل کردن کالاهای وارداتی، به این موارد با توجه به وضعیت کنونی بازار جهانی، توجه ندارد.

○ توجه به تأمین نیازهای داخلی، تصمیم‌گیری درباره سرمایه‌گذاری‌های صنعتی را از مسیر شناخت دقیق مزیت‌های نسبی، توانمندی‌ها و استعدادهای اقتصاد کشور، دور کرده است.

درحال حاضر مجموعه عظیمی از تجهیزات و ماشین‌آلات صنعتی پیشرفته و جدید در کشور موجود است که می‌بایست

واحدهای صنعتی، ارتقاء سطح علمی مدیران، بهبود کیفیت و استاندارد کالاها و تقویت تشکلهای صنعتی متأثر بود، رشد صادرات صنعتی در مجموع صادرات کشور، درخور توجه نمی‌باشد و هنوز کمتر از ۱۰ درصد است.

آمار و ارقام منتشره در زمینه سرمایه‌گذاری، ارزش‌افزوده و صادرات بخش صنعت در سال‌های اخیر، حرکت نوینی را نشان می‌دهد که باید جهت‌دهی و ساماندهی شود تا اهداف برنامه ایران ۱۴۰۰ را بتواند تأمین کند. در این برنامه قرار است نیمی از درآمد ارزی کشور از صدور محصولات صنعتی تأمین گردد.

○ باوجود رشد سالانه ۱۹ درصدی سرمایه‌گذاری در بخش صنعت در هشت سال گذشته و رشد ارزش‌افزوده این بخش به میزان ۸ درصد در سال در همین مدت، سهم صادرات کالاهای صنعتی در مجموع صادرات کشور هنوز کمتر از ۱۰ درصد است.

اتکاء به الگوی جایگزینی واردات در بخش

در غیر این صورت آمار و ارقام رشد سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و ... نمی‌تواند ضامن افزایش سریع و قابل توجه سهم صنعت در صادرات کشور، باشد.

○ مجموعه عظیمی از تجهیزات و ماشین‌آلات صنعتی در کشور وجود دارد که می‌بایست در تولید قطعات مختلف قابل صدور به بازارهای جهانی، به کار گرفته شود.

آزادسازی در زمینه سرمایه‌گذاری‌های صنعتی در چند سال گذشته، منجر به آن شده است که سرمایه‌گذاران بدون آگاهی کامل از وضعیت بازار جهانی و توجه به ضرورت قابلیت رقابت تولیدات صنعتی، اقدام به سرمایه‌گذاری نمایند. موافقت اصولی‌هایی که در سال‌های اخیر بدون قید و شرط و برای افزایش سرمایه‌گذاری در بخش صنعت، صادر شد، منجر به تخریب زمین‌های کشاورزی، ایجاد ظرفیت‌های مازاد بر نیاز داخلی و تولید کالاهای غیرقابل صدور، اتلاف منابع سرمایه‌گذاری و سردرگمی تولیدکنندگان شده است. اگر تولیدکنندگان کالاهای صنعتی اکنون با محدودیت بازار فروش روبه‌رو هستند، کمبود نقدینگی و افزایش هزینه‌های ریالی برای دریافت ارز موردنیاز واردات مواد اولیه و تجهیزات و قطعات لازم، فقدان دسترسی به منابع بانکی و ... نیز مشکلات را غامض‌تر نموده است.

در حال حاضر، ظرفیت‌های خالی در برخی رشته‌های صنعتی وجود دارد که به لحاظ نداشتن تقاضا در بازار داخلی و قابل عرضه نبودن تولیدات در بازار خارجی، مورد استفاده قرار نمی‌گیرد.

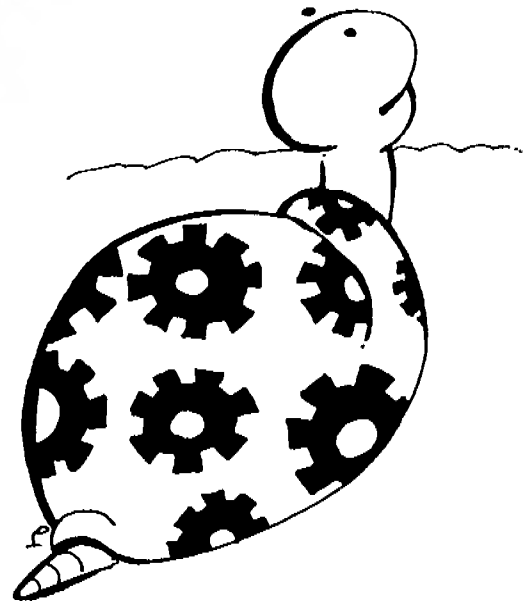
این درحالی است که راهنمایی‌های لازم به متقاضیان دریافت موافقت اصولی ارایه نمی‌شود و چه بسا موافقت اصولی (جواز تأسیس) برای تولید کالاهایی که اکنون مازاد ظرفیت آن‌ها به وضوح مشاهده می‌شود، باز هم صادر شود. ادامه چنین روندی، شکست سرمایه‌گذاری در بخش صنعت است که سبب می‌شود نقدینگی جامعه به بخش‌هایی سوق پیدا کند که نمی‌تواند در رشد و توسعه اقتصادی مستمر، ایجاد اشتغال و نیز فضای مساعد برای کسب درآمد دولت نقشی داشته باشد و آشفتگی اقتصاد داخلی را به ارمغان آورد.

در تولید قطعات مختلف صنعتی که صرفه اقتصادی باتوجه به وضعیت کنونی و آینده بازار جهانی دارد، به کار گرفته شود.

مهارت‌ها، ابتکارات و خلاقیت نیروی انسانی بخش صنعت (صنعت‌گران) در سال‌های اخیر رشد قابل توجهی یافته است که می‌بایست هدایت و جهت‌دهی شود تا در تولید محصولات صنعتی قابل صدور، به کار گرفته شود.

آنچه مسلم است، فضای کنونی، فضای حمایت از پژوهشگران و صنعتگران نیست. در نتیجه نمی‌توان به روند آتی سرمایه‌گذاری در بخش صنعت با دید صادرات خوش بین بود، در شرایطی که رشد سرمایه‌گذاری و فعالیت صنعت مدنظر باشد. امکانات و تسهیلات و امتیازهای اقتصادی به این بخش، سوق پیدا می‌کند، درحالی که در تنظیم بودجه‌های سالانه، تعیین سقف اعتبارات برای بخش صنعت، حمایت قانونی از صنعتگران و صادرکنندگان کالاهای صنعتی و ... کمتر به چشم می‌خورد.

ایجاد فضای مساعد برای گسترش فعالیت بخش صنعت، همراه با نظارت کافی برای هدایت سرمایه‌گذاری‌های صنعتی رشته‌هایی که قابلیت رقابت در عرصه بین‌المللی وجود دارد، تأکید بر استفاده از دانش فنی روز در راه‌اندازی طرح‌های صنعتی، ایجاد زمینه همکاری مشترک میان تولیدکنندگان ایرانی و خارجی و شرایط مساعد برای تبادل اطلاعات، اعطای آزادی‌های بیشتر برای تجارت محصولات صنعتی و ... از اهم مواردی است که در طرح‌ریزی برنامه توسعه صنعت می‌بایست مورد توجه برنامه‌ریزان باشد.

○ فضای کنونی، حمایت واقعی از صنعت‌گر و پژوهش‌گر نیست و به همین دلیل نمی‌توان به آینده صنعت کشور خوش‌بین و امیدوار بود.

آنچه مسلم است، بخش صنعت باید از سوی دولت (وزارت صنایع) با اهداف و برنامه‌های روشن که توجه خاص به تولید کالاهای صادراتی دارد، هدایت شود.

علاقه‌مندان به سرمایه‌گذاری در صنعت باید به سهولت از اطلاعات و راهنمایی‌های ضروری برخوردار شوند. منابع کشور محدود است و این منابع باید در جایگاه اصلی و ضروری سرمایه‌گذاری شود.

مهندس غلامرضا شافعی اخیراً در گردهمایی سراسری سازندگان قطعات و مجموعه‌های خودرو از عدم بازدهی مطلوب ارز تخصیص یافته به صنعت انتقاد کرد.

وی گفت: در سال‌های اخیر بیش از ۷ میلیارد دلار به بخش صنعت تزریق شده و همه‌گونه حمایت به عمل آمده است. به همین دلیل بازدهی بیشتری انتظار می‌رفت که حاصل نشده است.

وی افزود: صنعت کشور با تولیدات خود علاوه بر تأمین نیازهای داخلی، نگرشی مطلوب به بازارهای صادراتی داشته باشد.

وی با تأکید بر ارتقاء کیفی قطعات و مجموعه‌های ساخت داخل، اظهار داشت: قطعات و مجموعه‌های با کیفیت بالا، هم در بازار داخلی جایگاه ویژه‌ای دارد و هم می‌تواند در بازارهای صادراتی موجب ارزآوری شود.

باتوجه به آن‌که وزیر صنایع به صادرات محصولات صنعتی توجه دارد، انتظار می‌رود که وزارت صنایع در سال‌های آتی باتوجه ویژه به مزیت نسبی در اقتصاد ایران و مسایل زیست‌محیطی، نقش واقعی در هدایت سرمایه‌گذاری‌های صنعتی و سرمایه‌گذاران، ارایه اطلاعات دقیق و درست از وضعیت بازار جهانی کالاهای صنعتی و دانش فنی روز مورد استفاده در این‌گونه تولیدات، ایجاد فضای مساعد برای همکاری مشترک صنعتی با کشورهای صاحب صنعت دنیا و در مسیر بازار جهانی قرار گرفتن تولیدات حاصل از فعالیت‌های مشترک از طریق شرکت‌های خارجی ارایه‌کننده دانش فنی، کاهش موانع و تشریفات اداری، حمایت واقعی از صادرات محصولات صنعتی، تأمین نیازهای ارزی و ریالی

باتوجه به فرهنگ سرمایه‌گذاری فردی و خانوادگی در ایران و... به‌عهده بگیرد.

صادرات صنعتی ایران و وضعیت حاکم بر بازار جهانی

تجارت جهانی به سمت آزادسازی، کاهش تعرفه‌های تجاری و لغو محدودیت‌های غیرتعرفه‌ای، پیش می‌رود. در این حرکت جهانی، قابلیت رقابت در بازار بنابه هزینه تمام شده و یابه عبارت دیگر مزیت نسبی هر کشور در تولید کالاها با قیمت ارزان‌تر، پیش می‌رود.

اگر صنعت ایران بخواهد در بازارهای جهانی، جایگاهی برای تولیدات خود پیدا کند، باید از هم اکنون تمامی امکانات برای کاهش قیمت تمام‌شده تولیدات صنعتی، به‌کار گرفته شود.

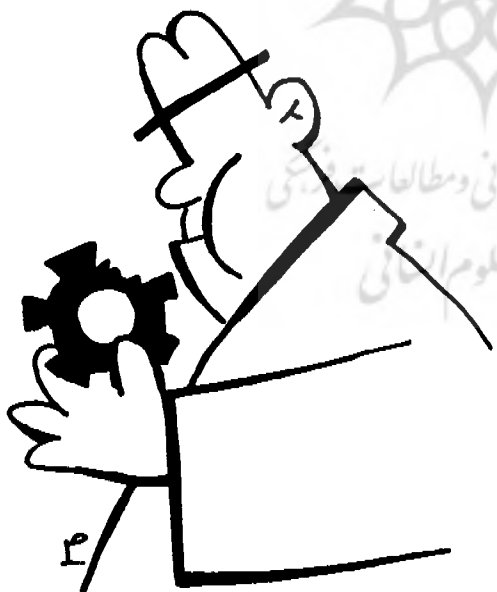
در این راستا افزایش بهره‌وری و استفاده بهینه از منابع تولیدی حرف اول را می‌زند. برای آن‌که تولیدات صنعتی توفیق راه‌یابی به بازارهای جهانی را پیدا کند، باید در انجام سرمایه‌گذاری‌های جدید در این بخش، نهایت دقت و نظارت به عمل آید. به‌گونه‌ای که در زمینه‌ای که امکان صدور تولیدات را ندارد، سرمایه‌گذاری صورت نگیرد.

○ هدایت سرمایه‌گذاری‌های جدید به تولید محصولات صادراتی، تأکید بر استفاده از دانش فنی روز در راه‌اندازی طرح‌های صنعتی، ایجاد فضای مشارکت میان تولیدکنندگان ایرانی و خارجی و استفاده از امکانات بازاریابی و صادرات شرکت‌های خارجی برای عرضه کالاهای ساخته شده در ایران به بازارهای خارجی، اعطای آزادی‌های بیشتر در تجارت محصولات صنعتی و ... از وظایف وزارت صنایع در شرایط کنونی است.

آزادسازی فضا برای جذب سرمایه‌گذاری صنعتی به معنای آن نیست که منابع را در هر رشته دلخواه سرمایه‌گذاری نمود. در این صورت، با محدودیت بازار فروش، بازده ناچیز سرمایه‌گذاری، ایجاد ظرفیت‌های خالی بیشتر و حیف‌ومیل منابع روبه‌رو می‌شویم که بسیار محدود و گران است.

○ باز کردن فضای مشارکت با خارجی‌ها در بخش صنعت ضروری است. در قراردادهای مشارکت استفاده از شبکه‌های فروش بین‌المللی شرکت‌های خارجی برای محصولات تولیدی در ایران، باید مدنظر قرار گیرد.

افزایش فعالیت‌های بازاریابی و تبلیغات در بازارهای نو (آسیای میانه و آفریقا) ارایه تسهیلات ویژه (مانند اعتبارات صادراتی) برای صدور کالاهای صنعتی به این کشورها در کنار استفاده از استانداردهای بین‌المللی در تولید محصولات صنعتی، می‌تواند در میان‌مدت راه را برای گسترش صادرات محصولات صنعتی باز کند.

از آن‌جا که مدیریت دولتی فاقد انگیزه‌های لازم برای کاهش هزینه‌های قابل اجتناب و قیمت تمام‌شده تولیدات می‌باشد، ضرورت دارد که برای افزایش بهره‌وری و کارایی واحدهای تولیدی هرچه سریع‌تر نسبت به خصوصی‌سازی این واحدها و واگذاری آن‌ها به بخش خصوصی تلاش و اقدام گردد و منابع حاصل از واگذاری واحدهای تولیدی به بخش خصوصی، صرف سرمایه‌گذاری در طرح‌های صنعتی عرضه‌کننده کالاهای قابل صدور شود.

برای راهیابی محصولات صنعتی به بازارهای جهانی، ضرورت دارد، نهادهای مسؤول در جهت عضویت ایران در سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی و فعال‌سازی سازمان‌های منطقه‌ای که ایران در آن عضویت دارد، تلاش کنند.

چنانچه در این زمینه‌ها قصور شود، شرایط تجارت جهانی در قرن بیست‌ویکم، خودبه‌خود به‌گونه‌ای خواهد شد که نقش ایران در تجارت جهانی کاهش می‌یابد زیرا گسترش مناسبات اقتصادی - تجاری آزاد (باکمترین هزینه‌های گمرکی) فرصت حضور و اعلام وجود به صنعت‌گران ایرانی نخواهد داد.

یکی از تلاش‌هایی که در سرمایه‌گذاری‌های جدید باید صورت بگیرد، بازکردن فضای مشارکت خارجی در راه‌اندازی واحدهای تولیدی است. در قراردادهای مشارکت علاوه بر انتقال دانش فنی که در سال‌های اخیر باب شده است، باید موضوع صدور بخش قابل توجهی از تولیدات کارخانه‌های تازه تأسیس از طریق شبکه فروش جهانی شرکت‌های مدنظر باشد. این موضوع می‌تواند به صورت یکی از بندهای قانونی قراردادهای مشارکت مطرح و در قرارداد ذکر شود. این امر می‌تواند راه را برای صدور محصولات سرمایه‌گذاری‌های جدید صنعتی باز کند.

اصرار بر ذکر نام ایران بر روی محصولات تولیدی در شرایط کنونی و حتی موقعیت ۱۰ سال آینده، بی‌فایده است زیرا که در شرایط تجارت جهانی در قرن بیست‌ویکم با فشارهایی که آمریکا علیه ایران وارد می‌سازد، اصرار بر این امر موجب کنارماندن از بازارهای بین‌المللی است و این امر در بلندمدت به نفع اقتصاد و صنعت ایران نمی‌باشد.

تلاش برای گسترش تجارت منطقه‌ای (باکشورهای آسیای میانه، حاشیه خلیج فارس خاورمیانه) یکی از وظایف دولت می‌باشد که در بخش صنعت هدایت امر بر عهده وزارت صنایع با هماهنگی وزارت امور خارجه می‌باشد.